

Bevarandeplan Natura 2000

(Enligt 17 § förordningen om områdesskydd 1998:1252)

Tibergs udde, Filipstads kommun, Värmlands län

Områdeskod och namn:	SE0610222 Tibergs udde
Mittpunktskoordinat:	1413170 - 6638261
Totalareal:	5 ha
Fastställd av Länsstyrelsen:	2006-03-15
Områdestyp:	Området är utpekade enligt habitatdirektivet
Fastigheter:	Filipstads kommun: Långbanshyttan 1:218 och 1:230
Ägandeförhållanden:	Statligt

Beskrivning av området

Tibergs udde är trots relativt liten area mycket variationsrikt. Karaktäristiskt för området är de svagt kuperade blomsterrika ängarna. Ängarna omges av lövbryn av varierande ålder och täthet. Kring några vegetationsrika vattensamlingar (f d fiskdammar) växer tät lundartad vegetation. Förekomst av kalksten, dolomit och flera slag av grönstenar i berggrunden medför en anmärkningsvärt rik flora med flera för länet ovanliga arter. Tibergs udde är länets artrikaste område när det gäller orkidéer.

Områdets centrala del utgörs i söder av kullar med glest trädbestånd av tall, björk, asp, rönn och säl. Flera av träden är gamla och grova. Buskskiktet är glest av arter som tibast, rönn, asp och en. Marken är frisk och fältskiktet är artrikt, här växer bland annat brudsporre, grönkulla, purpurknipprot och blåsippa. Förekomsten av bredbladigt högvuxet gräs, främst piprör, är riklig. På kullen står en minnessten över H V Tiberg, gruvdisponent i Långban 1878-1913 och namngivare till udden. Området är välbesökt och marken kring minnesstenen är relativt sliten. Nedanför minnesstenen, på den östra sidan, finns en mindre inhägnad med ett litet bestånd av guckusko.

Den norra delen av det centrala området är kuperat och mycket blockigt. Trädskiktet är relativt glest av björk, asp, rönn, säl och lönn. Området har rikligt med aspsly och högt, bredbladigt gräs. I buskskiktet förekommer förutom asp även tibast, bentry och ett fåtal enar.

Arter som påträffas i fältskiktet är underviol, vårärt, liljekonvalj och gullviva samt flera orkidéer. En gammal krutkällare utan tak skymtar i vegetationen.

Större delen av marken kring det centrala trädbevuxna området utgörs av svagt kuperad, öppen ängsmark. Blomrikedomen är stor, särskilt i norra delen. Den norra delen är något magrare än den södra och här påträffas arter som höskallra, darrgräs, gullviva och en rad orkidéer. Ängen har långt tillbaka varit åker och svaga spår av insådd kan skönjas, flera arter indikerar dock långvarig hävd. Den mellersta delen av ängsmarken på den östra sidan är inte lika rik på örter och domineras av gräs. Här finns arter som hundäxing, timotej, älggräs och brännässlor.

I Natura 2000-områdets sydostliga del, på en liten plåtå, ligger en öppen, mycket artrik äng. Ängen har långt tillbaka varit åker men marken är nu mycket mager. Vegetationen påminner här om den som förekommer i de nordligaste ängspartierna. Här finns darrgräs, ormrot, slätterblomma, fältgentiana, låsbräken och höskallra samt flera orkidéer, främst brudsporre. Vegetationshöjden är relativt låg. Norr om ängen finns ett blockrikt område med ett trädskikt av främst björk och asp. Buskskiktet domineras av aspuly. I fältskiktet finns arter som liljekonvalj och smörboll. 1980 förekom också ett bestånd av guckusko i denna del. Nära den blockrika delen finns en vattensamling med riklig vegetation. Natura 2000-områdets västra del gränsar till Hyttsjön och består av en smal, luckig lövskogsriddå av björk, klibbal och rönn. I söder gränsar Natura 2000-området till ett område med skogskaraktär, f d betesmarken vilken efter en tid övergick i grov ängsgranskog, vilken på senare år successivt har glesats ut och utgörs nu av ett relativt glest trädskikt. Trädskiktet består främst av björk, asp och tall med inslag av andra lövträd och en förekommer. Flera av träden är gamla och grova. En del av björkarna är vidkroniga, troligtvis forna hagmarksbjörkar. I norr gränsar Natura 2000-området till ett skogsområde med glest trädskikt av tall, björk och asp samt ett fåtal mindre granar. Flera av träden är relativt gamla. Lite död ved förekommer. Bredbladigt gräs, midsommarblomster, liljekonvalj och blåsippan är arter som finns i fältskiktet.

Förutom Tibergs uddes botaniska intressen är området geologiskt sett även av internationellt intresse. Ett mycket stort antal olika mineraler påträffas här. Några av dem är kända endast från Långban. Två mindre gruvhål, några skarnhögar och den långt utskjutande "Skarnudden" (helt uppbyggd av skarn) minner om den tidigare verksamheten vid gruvan. År 1980 blev Tibergs udde naturreservat med syfte att bevara de höga naturvärdena. I första hand syftar reservatet till att skydda områdets rika flora.

Ingående naturtyper enligt habitatdirektivet

Habitatkod	Habitatnamn	Areal (ha)	
		Rapporterad	Nytt förslag
6510	Slätterängar i låglandet	2,6	1,3

Ingående arter enligt habitatdirektivet

Artkod	Artnamn
1902	Guckusko <i>Cypripedium calceolus</i>

Bevarandesyfte och bevarandemål

Syftet med Natura 2000-området Tibergs udde är att bidra till att upprätthålla så kallad gynnsam bevarandestatus för de ingående naturtyperna på biogeografisk nivå. För att uppnå gynnsam bevarandestatus krävs att specifika bevarandemål uppfylls. I nedanstående tabell framgår bevarandemål för naturtyperna i Natura 2000-området Tibergs udde.

Art/naturtyp	Bevarandemål*
Slätterängar i låglandet (6510)	<i>Areal</i> Naturtypens utbredning bibehålls i minst 1,3 ha omfattning. <i>Strukturer och funktioner</i> - Hela arealen ska ha välhävdad gräsmark varje år vid vegetationsperiodens slut. Med välhävdad mark menas att vegetationshöjden vid vegetationsperiodens slut i genomsnitt ska vara x cm samt att lövförna aldrig har en täckningsgrad på mer än x %. - Frekvensen av negativa indikatorer som x bör vara högst x %. - Krontäckning av träd och buskar ska vara? Vedartad igenväxningsvegetation förekommer ej. - Hamlade träd? - Antalet grova och ihåliga träd? <i>Typiska arter</i>
Guckusko (1902)	<i>Populationsutveckling</i> - Antal individ (blommande skott) per population ska ej understiga? - Antal guckuskobestånd i området ska ej understiga x st. <i>Artens livsmiljö</i> Areal lämpligt habitat bör ej understiga x ha?

*/Bevarandemål fastställs efter basinventeringen

Förutsättningar för gynnsam bevarandestatus

För att naturtypen) och ingående art ska uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus på lång sikt bör nedanstående förutsättningar uppfyllas.

6510 Slätterängar i låglandet

- Årlig slåtter, höbärgning och röjning av igenväxningsvegetation. Skötsel skall vara utformad enligt traktens tradition och objektets speciella natur- och kulturvärden. Objektets hävdhistoria bör vara vägledande för den fortsatta skötseln så att exempelvis ett objekt med lång kontinuitet av slåtter även fortsättningsvis hävdas genom slåtter.
- Att den gynnsamma bevarandestatusen knyts an till de ekologiska krav som de för naturtypen karaktäristiska arterna har, så att de kan finnas kvar eller öka i antal.
- Ingen gödning, förutom gödsel från djur på eventuellt efterbete. Djuren bör inte stödutfodras.
- Insådd av främmande arter får inte ske.
- Högst 25 % krontäckning av träd och buskar får tillåtas. Viktigt är att trädkontinuitet och inslag av gamla träd, hålträd och döda träd upprätthålls.
- Vidkroniga träd som vuxit upp solexponerade bör även i framtiden vara solexponerade. Detta för att gynna karaktärsarter av främst insekter och lavar som trivs på dessa träd.

1902 Guckusko

- Mark med hög kalkhalt och god näringstillgång.
- Tillgång på rörligt markvatten.
- Halvöppen skogsmark eller ängsartade rikkärr.
- Måttlig störning som håller marken relativt solöppen utan att påverka fältskiktet i någon högre grad.
- Förekomst av sandbin, vilka är pollinatörer för guckusko.

Hotbild – vad kan påverka Natura 2000-området negativt?

Detta stycke beskriver potentiella hot mot *slåtterängarna* och *guckuskon* på Tibergs udde.

6510 Slåtterängar i låglandet

- Utebliven eller felaktig skötsel, vilket förändrar artsammansättningen negativt.
- Användning av avmaskningsmedel som innehåller avermectin, vilket är negativt för dynglevande insekter.
- Gödslings- och försurningseffekter från nedfall av luftburna föroreningar samt ökad kvävetillförsel på grund av stödutfodrade betesdjur.

1902 Guckusko

- Ovarsam avverkning som öppnar omgivningarna alltför drastiskt, även om inga direkta skador skett på guckuskobestånden så kan andra arter få konkurrensfördelar genom den frigjorda näringen och konkurrera ut guckuskon.
- Utebliven eller felaktig skötsel, vilket leder till igenväxning och förbuskning och därmed missgynnar populationen av Guckusko.
- Körskador i samband med avverkning och andra dränerande verksamheter kan lätt ge upphov till lokalt ändrad hydrologi som kan vara skadlig på guckuskobestånden.
- Brist på pollinatörer/sandbin.
- Tramp kring välbesökta guckuskolokaler kan kompaktera marken så att hydrologin förändras samt hindrar att arten sprids vegetativt, då artens jordstammar får svårt att tränga fram.
- Kraftigt bete kan slå ut arten. Måttlig markstörning gynnar dock artens fröspridning då gynnsamma gröningsplatser skapas.
- Insamling och uppgrävning. (Detta trots förbud i naturreservatets skötselplan)

Bevarandeåtgärder – med tidplan

Följande bestämmelser bidrar på olika sätt till att *slåtterängar i låglandet* samt arten *guckusko* på Tibergs udde uppnår och bibehåller gynnsam bevarandestatus.

Gällande regelverk 2006

- Fridlysning av Guckusko (1 c § Artskyddsförordningen (1998:179) samt NFS 1999:12).
- Förvaring av levande och döda exemplar av Guckusko är förbjudet (Artskyddsförordningen 1998:179).

- Enligt 12 kap 8 § miljöbalken är brukaren skyldig att ta hänsyn till natur- och kulturvärden vid all markanvändning i jordbruket.
- Enligt förordningen (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket får jordbruksmark tas ur produktion först efter anmälan till Länsstyrelsen, som då har möjlighet att förbjuda en ändrad markanvändning.
- Tillståndsplikt gäller enligt 7 kap 28 a § Miljöbalken för åtgärder eller verksamheter som på ett betydande sätt kan påverka miljön inom ett Natura 2000-område. *Tillstånd krävs inte för verksamheter och åtgärder som direkt hänger samman/är nödvändiga för skötsel och förvaltning av området.*
- Miljöstödsersättning för bete kan fås för bete av arealer som uppfyller krav på ersättning från LBU-programmet (EU:s miljöstöd för biologisk mångfald i betesmarker och slätterängar.
- Samrådspplikt gäller enligt 12 kap 6 § Miljöbalken för t ex skogsbruksåtgärder.
- Tibergs udde är skyddat som naturreservat.
- Riksintresse för naturvård enligt 3 kap 6 § MB, hela Natura 2000-området.
- Riksintresse för kulturmiljövård enligt 3 kap 6 § MB, hela Natura 2000-området.

Tibergs udde är skyddat som naturreservat. Ytterligare bevarandeåtgärder bedöms i dagsläget inte vara aktuellt. Större delen av den ingående naturtypen, *slätterängar i låglandet*, omfattas idag av en åtgärdsplan (miljöstöd) med syfte att bevara och förstärka den hävdgynnade vegetationen.

Översyn av föreskrifter och skötselplan skall göras under 2006-2007

Viktigt är att informationsskylt, angående guckuskons fridlysning mm, finns på platsen även fortsättningsvis.

Inrättande av djur- och växtskyddsområde kan genomföras om besöksfrekvensen visar sig vara ett hot mot guckuskobeståndet (7 kap 12 § Miljöbalken).

Bevarandestatus idag

6510 Slätterängar i låglandet

Nationellt

De äldre typerna av fodermarker, ängar och betesmarker, som tidigare varit dominerande både arealmässigt och ekonomiskt har fått minskad ekonomisk betydelse. Särskilt slätterängarna har nästintill helt och hållet utgått ur jordbruksproduktionen. Av den ängsareal som fanns för hundra år sedan återstår endast en ytterst liten rest. Inom det nuvarande miljö- och landsbygdsprogrammet hävdas cirka 6000 hektar ängsmark.

Naturtypens främsta naturvärden är knutna till markvegetationen, samt till grova träd. Mängden och variationen av träd och buskar, samt flora och fauna varierar mycket beroende på områdets hävdhistorik. Dessutom finns stor geografisk skillnad mellan områden belägna i norra respektive södra Sverige.

Tibergs udde

Typiska arter som ormrot, slätterblomma, låsbräken, gullviva och darrgräs förekommer i ängsmarken, oklart är dock i vilken omfattning. Ängarna har en öppen karaktär där trädsiktet understiger 25 % krontäckning. Endast ett fåtal stora, vidkroniga björkar samt ett fåtal sälgar förekommer i ängarnas utkant. Bevarandestatusen för slätterängarna är i dagsläget oklar. Hävden har de senaste åren inte varit tillräcklig inom delar av området.

1902 Guckusko

Nationellt

År 2000 var arten är känd från cirka 1100 lokaler i landet. Tyngdpunkten i artens svenska utbredning är kalkområdet i centrala Jämtland, nordöstra Uppland – södra Gästrikland och Norrbottenkusten. Inom huvuddelen av utbredningsområdet är situationen relativt god för arten sedan skogsbruket oftast tar hänsyn till guckuskolokaler vid avverkningar. De sydliga populationerna är oftast små och kräver tät tillsyn och vård för att inte minska. Sverige har troligen huvuddelen av den europeiska populationen inom landet. Guckusko är rödlistad i Sverige och placerad i kategorin Missgynnas (NT).

Tibergs udde

Guckuskobeståndet på Tibergs udde har tidigare varit relativt stort och mer eller mindre utbrett i hela området. År 1968 fanns dock guckuskon endast på tre växtplatser. Det totala beståndet var då mycket litet och bestod av 10 blommande individer. Orsaken till nedgången av arten ansågs då vara plockning samt ökad beskuggning vid guckuskons växtplatser. Den ökade beskuggningen berodde på bristande hävd och igenväxning. År 1980 blev Tibergs udde naturreservat. I reservatsföreskrifterna framgår att guckuskon och områdets övriga orkidéer ska gynnas. Trots ökad skötsel av området efter naturreservatets bildande tyder uppgifter från de senaste åren på att arten endast finns kvar på en av de tidigare lokalerna. Beståndet av guckusko vid Tibergs udde är mycket sårbart. Bevarandestatusen bedöms i dagsläget vara icke gynnsam.

Uppföljning av bevarandemålen

För att kunna bedöma naturtyper och arters bevarandestatus krävs uppföljning av uppsatta bevarandemål. Vid uppföljning utvärderas även befintliga bevarandeåtgärder för att se om de fyller sitt syfte. Om en befintlig bevarandeåtgärd inte har avsedd effekt kommer åtgärden att justeras.

För tillfället pågår ett nationellt projekt där metoder och arbetssätt anpassade för övervakning av Natura 2000 arbetas fram. Tillsvidare ges här exempel och förslag på tänkbara uppföljningsmetoder och/eller parametrar.

- Fjärranalys för kontroll av bibehållen areal
- Fältkontroll av hävd och igenväxningsgrad (kan göras i samband med miljöstödskontroller)
- Återkommande inventeringar av övriga rödlistade kärlväxter
- Floraväkteri

Bilagor

1. Karta med Natura 2000-avgränsning
2. Karta med naturtypsavgränsning (klart efter basinventeringen)
3. Karta med guckuskons växtplatser (klart efter basinventeringen)

Referenser

ArtDatabanken. *Faktablad för rödlistade arter*. www.artdata.slu.se

Länsstyrelsen Värmland, Planeringsavdelningen. *Skötselplan för naturreservatet Tibergs udde*. Beslut 1980-06-23. Karlstad.

Länsstyrelsen Värmland, lantbruksenheten. 2001 *Åtgärdsplan för bevarande av betesmarker och slåtterängar vid Tibergs udde*.

Natura 2000- Art och naturtypsvisa vägledningar. Naturvårdsverket.
(<http://www.naturvardsverket.se>) 04-11-03

Parametrar och metoder för uppföljning i Natura 2000. Version 4: 2004-05-07.

Naturvårdsverket.

Tibergs udde – Orkidérik växtlokal i långban, Värmlandsbergs kommun, Värmlands län.
Förslag till naturreservat, oktober 1968. Karlstad.